

ПАЧЕВА Н.О.
аспірант
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМАЛЬНИХ ТА НЕФОРМАЛЬНИХ ПРАВИЛ В ІНСТИТУЦІЙНІЙ ТЕОРІЇ

Становлення і функціонування нашої держави об'єктивно залежить від розв'язання проблем, пов'язаних із дослідженням економічних, політико-правових та ідеологічних процесів в Україні. Об'єктами таких досліджень є різні економічні та позаекономічні інститути, їх взаємозв'язки, їх відносини з державою.

Інститути, як відмічає Д. Норт – це «правила гри» в суспільстві, або висловлюючись по іншому, створені людиною обмежені рамки, які організують взаємовідносини поміж людьми». І далі «... вони створюють структуру спонукальних мотивів людської взаємодії – будь то в політиці, соціальній сфері чи економіці» [3, с. 17].

Так, слідом за Д. Нортом, А.Е. Шаститко дає визначення інституту як сукупність правил, які обмежують поведінку економічних агентів і впорядковують взаємодію між ними, а також відповідних механізмів контролю за дотриманням даних правил [4].

Я. Кузмінов, поняття «інститут», уявляє досить розмитим, що відбиває розмаїття думок академічного співтовариства з приводу його визначення [2].

Як зазначає, Якубенко В.Д., у своїй праці «Базисні інститути у трансформаційній економіці», утилітарність слова «інститут» у сучасній політичній теорії та взагалі в літературі суспільного напрямку набула такого поширення, що, без сумніву, ускладнює спробу виходу на конструктивне визначення того, що, власне, може вважатися інститутом. Любов – інститут, сім'я – інститут, власність – інститут, організація – інститут, тіньова економіка – інститут... Можливо, сучасна заангажованість цього терміна й не викликає

занепокоєння для лінгвістики, але потребує певного вивільнення в рамках інституціональної теорії [5, с. 20].

Значення інститутів полягає в тому, що вони обмежують поведінку людей і відповідно, роблять її більш передбаченою і можливо в якійсь мірі менш затратною.

Формальні інститути – за Д. Норттом – це правила, вигадані людьми, що являються продуктом свідомого людського задуму [3, с. 18]. Це писані правила, наприклад: Конституція України, законодавчі акти, нормативи та інше.

Неформальні інститути (неписані правила) – це суспільні умовності і кодекси поведінки.

А. Аузан неформальні правила трактує, як правила існуючі в пам'яті учасників різних соціальних груп, в ролі гаранта яких виступає будь-який учасник групи, який побачив їх порушення [1, с. 34].

Неписані правила за Норттом, лежать глибше формальних правил і доповнюють їх. «Неформальні обмеження, втілені в звичаях, традиціях і кодексах поведінки, набагато менш сприйнятливі до свідомих людських зусиль» [3, с. 21].

Між іншим, неформальні правила, якщо вони в ході довгострокової практики взаємовідносин, роблять економіку ефективнішою дуже часто трансформуються потім в формальні інститути. І навпаки, ефективний набір формальних правил роблять ефективним і неформальні правила.

Неформальні правила є досить складними в описі. Люди притримуючись даних правил, цим самим задають певні рамки спільній діяльності. А також, за допомогою неформальних правил люди структурують свої взаємовідносини.

В умовах, коли виникають принципово нові формальні правила, суспільство продовжує зберігати свої старі звичаї. Неформальні правила швидко не змінюються.

Д. Норт звернув увагу на те, що більшість культурних змін носить поступовий характер. Якщо цього не відбувається, то в суспільстві виникає

напруження між зміненими формальними правилами і збереженими неформальними обмеженнями. Неформальні обмеження виникають із інформації, яка передається із покоління в покоління, і виступає частиною культури суспільства» [3, с. 57 - 66]. Неформальними обмеженнями важливими для людства і, зокрема, людини є чесність, порядність, довіра, повага, самоповага, авторитет.

Важливим критерієм ефективності неформальних обмежень являється те, як люди виражають свої переконання, слідують їм і добиваються змін в законодавстві з нульовими або дуже незначними витратами» [3, с. 65]. Якщо співробітництво і неформальні правила даного співробітництва допоможуть знизити витрати взаємовідносин, то такі норми будуть затверджуватися в суспільстві і через деякий час можуть перерости в формальні правила.

Неформальні правила досить живучі і зміна їх зв'язана з культурними характеристиками системи. Хоч і в новій інституційній економічній теорії неформальні інститути частіше за все розглядаються як доповнення до формальних змін, при зміні формальних правил інколи неформальні норми, які збереглися виявляються несумісними з ними. В результаті чого розвивається конфлікт правил.

Розв'язання даного конфлікту Д. Норт показав так: «... з плином часу неефективні інститути вимирають, а ефективні – виживають, і тому відбувається розвиток більш ефективних форм організації» [3, с. 120].

Аналіз формальних та неформальних правил проведений в рамках інституційної теорії, дозволив дійти висновку про малодослідженість даної проблематики. Поняття «інститут» розкриває себе через множину логічно взаємопов'язаних визначень і цей взаємозв'язок має відображати властивості об'єкту нашого пізнання.

Список використаної літератури:

1. Аузан А. Институциональная экономика. Новая институциональная экономическая теория. Учебник: Под общей ред. – М., Инфра-М. – С. 34.

2. Кузьминов Я.И., Бендукидзе К.А., Юдкевич М.М. Курс институциональной экономики: институты, сети, трансакционные издержки, контракты. – М., 2006. – С. 91.
3. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. / Пер с англ. Нестеренко А.Н. / Д. Норт. – М.: Фонд экономической книги «НАЧАЛА». – 1997. – 180 с.
4. Шаститко А.Е. Новая институциональная экономическая теория / А.Е. Шаститко. – М. : Экон. Ф-т МГУ: ТЕИС, 2002. – 591 с.
5. Якубенко В.Д. Базисні інститути у трансформаційній економіці: Монографія. – К.: КНЕУ, 2004. – 252 с.